

ОДИН ВЕТЕРАНСЬКИЙ ЗНАК НА ДВІ ВІЙНИ: АПРОПІАЦІЯ КОМЕМОРАТИВНОГО СПАДКУ «ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ» В УМОВАХ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ⁵

Денис Шаталов

The Single Veteran Badge for Two Wars. Appropriation of the «Great Patriotic War» Commemoration Heritage in the Context of the Ongoing Russo-Ukrainian War

Denys Shatalov

The study, focused on the case of the official badge «War Veteran» introduced in 1994, aims to reveal the process of symbolic appropriation of the legacy of the «Great Patriotic War» for commemorating the contemporary Russo-Ukrainian war.

Methods. *The paper is written at the intersection of history and social anthropology and belongs to the field of memory studies. Based on the concept of sites of memory proposed by Pierre Nora, the article demonstrates how their perception can change when they appear to be unchanged or only partially modified. The article traces the development of the Ukrainian system of war veterans' awards in the context of the memory politics of the Second World War, with a focus on awards design. To analyze the awards' design and their textual descriptions in official acts, elements of visual analysis and discourse analysis were used. The sources of the study, in addition to the phaleristics artifacts themselves, include legislative acts and documentation of the Ukrainian state authorities related to the commemorative awards and reports of Ukrainian news agencies that documented the situation around the «Motherland» monument.*

Results. *Introduced in 1994, the «War Veteran» badge, intended for all persons with the official status of «participant in combat operations», had the Soviet «Motherland» monument as its central design element, visually referring to the tradition of commemorating World War II and its veterans. Since 2014, this badge has been handed also to the War in Donbas participants, and since 2022 – to participants of the full-scale Russo-Ukrainian war. However, its design has not been changed. Instead, the object used as the central element of its design was redefined, and the Soviet Motherland monument actually became one of the visual symbols of Ukrainian resistance to Russian aggression. The symbolic appropriation was reinforced by physical changes to the monument itself, replacing the Soviet coat of arms with the Ukrainian one. Thus, the interpretation of the veteran's badge is also changing, as the image on it is no longer perceived as irrelevant when received by contemporary combatants.*

Conclusions. *The case of the «War Veteran» badge shows us the possibility and ways of «appropriation» of the commemorative legacy of the Great Patriotic War in the course of the ongoing Russo-Ukrainian war.*

Keywords: *commemoration, phaleristics, memory studies, World War II, Great Patriotic War, Russo-Ukrainian War, medal, badge.*

Вступ. Протягом майже восьми десятиріч Друга Світова/Велика Вітчизняна війна⁶ (далі – ДСВ та ВВВ) була хіба не центральною історичною подією в пам'яті українців. Вона стала

⁵ Стаття написана у рамках Sustaining Ukrainian Scholarship у Centre for Advanced Studies Sofia.

⁶ У статті вживаю ці два означення для позначення різних фреймів сприйняття тієї війни та моделей пам'яті про неї. «Велика Вітчизняна» стосується радянського і пострадянського (а також сучасного російського) сприйняття війни в першу чергу як німецько-радянського конфлікту 1941-1945 рр. та концентрації на вшануванні «Великої

важким випробуванням для всього суспільства, незалежно від конкретного досвіду: життя під окупацією, біженство, участь рідних у боях, матеріальні злидні. А до того ж, вона була центральною темою у всій радянській повоєнній та ранній пострадянській політиці пам'яті, заступаючи собою навіть Жовтневу революцію. Ця війна, дуже активно вшановувана у радянський та пострадянський час, лишила по собі безліч місць пам'яті – монументів, церемоній, пам'ятних дат, ветеранських відзнак.

Під час Революції Гідності, в ході анексії Криму та з початком заворушень на Донбасі у 2014 р. тема «Великої Вітчизняної» активно використовувалася у антимайданівській та проросійській пропаганді (McGlynn 2020; Fedor & Lewis & Zhurzhenko 2017; Zhurzhenko, 2015, Титаренко 2018, Kozachenko 2019, Gaufman 2015), а георгіївська стрічка, символ комеморації ВВВ, стала одночасно і знаком розрізнення для антимайданівців та сепаратистів (Kolstø 2016). Реакцією української влади на це стало активне запровадження вже з весни 2014 р. змін у комеморативних підходах, з відходом від радянського/російського концепту «Великої Вітчизняної» у бік ширших рамок «Другої світової війни», і вшанування її в першу чергу як трагедії, а не триумфу (Klymenko 2020; Yurchuk 2017; Гриценко 2019, с. 134–145; Детектор медіа 2014; Пастушенко 2017).

Хоча війна на Сході України (Антитерористична операція/Операція Об'єднаних сил) за своїм характером мала небагато спільного із Другою світовою, (тим більше накладаючись у часі на активну імплементацію «декомунізаційних змін»), в українських комеморативних практиках можна було зауважити випадки вписування пам'яті про неї у меморіальний простір ДСВ. Меморіали полеглим у Антитерористичній операції зводилися поруч із пам'ятниками ДСВ, останні ж могли ставати місцями проведення пов'язаних із АТО церемоній пам'яті, а музейні експозиції сучасної війни створювалися у приміщеннях музеїв Другої світової (Glew 2021; Shatalov 2023).

Повномасштабне російське вторгнення 24 лютого 2022 р., як видається, відсунуло для українського суспільства пам'ять про минулу війну далеко на задній план. З весни 2022 р. ми можемо спостерігати, особливо у західних та центральних регіонах держави, хвилю демонтажу радянських монументів ДСВ та перейменувань об'єктів топоніміки. Вона спричинена бажанням остаточно дистанціюватися від радянського спадку і Росії, яка самопрезентується продовженням СРСР, а свою агресію – як продовження ВВВ. Разом з тим, очевидно, на цей процес вплинуло і переосмислення ДСВ українським суспільством, здійснене в останні 10 років. Тож зараз ми можемо спостерігати остаточний демонтаж радянської/пострадянської моделі пам'яті про ту війну.

Але буде спрощенням заявити, що в умовах сучасної повномасштабної війни меморіальний спадок ВВВ просто відкидається українцями. Моєю амбіцією є показати, як елементи пам'яті про ВВВ, що втратили сенс у сучасних умовах, трансформувалися та знайшли своє переозначення у контексті сучасної російсько-української війни. У цій статті на прикладі офіційного знаку для ветеранів війни зразка 1994 р. і його дизайну та ширшого контексту української фалеристики, я хочу продемонструвати механізми зміни їхнього символічного наповнення та одночасної адаптації елементів комеморації ВВВ до вшанування сучасної російсько-української війни.

Свій текст я розглядаю на стику історії та соціальної антропології, як такий, що продовжує напрям студій пам'яті та політики пам'яті в Україні. Увага дослідників концентрувалася переважно на вивченні загальної моделі пам'яті про ДСВ/ВВВ в Україні та змінах у цій царині, імплементованих з 2014 р., зокрема у відзначенні центральної дати – 8/9 травня (Гриценко

Перемоги» у ній. «Друга світова» відсилає до сприйняття війни як глобального конфлікту 1939-1945 рр., із концентрацією на вшануванні пам'яті про її жертви. Далі у статті використовую скорочення ВВВ та ДСВ.

2017; Гриценко 2019, с. 138–170; Kasianov 2022; Jilge 2006; Katchanovski 2014, Примаченко 2017; Yurchuk 2017; Olszański 2017; Klymenko 2020; Пастушенко & Титаренко & Чебан 2016; Хелльбек Й. & Титаренко Д. 2016, Пастушенко 2020). Разом з тим, фактично поза фокусом лишалося питання взаємодії з українського боку образів та ритуалів вшанування ВВВ/ДСВ та комеморації АТО, які мали місце у 2014–2022 рр. Ситуація з українськими військовими та ювілейними відзнаками для ветеранів ВВВ/ДСВ була в першу чергу предметом зацікавлень фахівців з фалеристики, і випадала з поля зору дослідників політики пам'яті (Омельченко 2005; Лазаренко & Литвин, 2009; Лазаренко 2010). Моє дослідження покликане частково заповнити цю лакуну. При цьому я спираюся на запропонований П'єром Нора концепт місць пам'яті (Nora 1989) – і хочу продемонструвати, як при позірній беззмінності або лише частковій модифікації може змінюватися їхнє сприйняття. Для розгляду як дизайну відзнак, так і текстових їхніх описів у офіційних актах мною використовувалися елементи методів візуального аналізу та дискурс аналізу.

У якості джерел я використовував законодавчі акти, документацію українських органів влади, повідомлення українських інформаційних агенцій. Крім того, я спирався на свої спостереження за еволюцією української нагородної системи та нагородних практик впродовж 2010–2024 рр.

«Ветеран війни» у контексті ювілейних відзнак «Великої Вітчизняної». У 1965 р., за двадцять років по завершенню війни, у Радянському Союзі була запроваджена традиція масово відзначати чергову річницю «перемоги над фашистською Німеччиною». З цього часу День Перемоги став одним з головних радянських свят, загальним вихідним, у який проводилися паради, ветеранські ходи, покладання квітів до меморіалів та інші урочистості (Gabowitsch 2022; Пастушенко 2020, с. 235–236). Ветеранам у цей рік було також вручено медаль «Двадцять років перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (Лазаренко 2004). Фалеристичний аспект відтепер мали й наступні «круглі» дати. У 1970 р. ветерани отримали нагрудний знак до 25-річчя Перемоги, а у 1975 та 1985 рр. – медалі з нагоди 30-ї та 40-ї її річниці (Лазаренко 2005a; Лазаренко 2005b). Також у 1985 р. ветеранам фактично як ювілейні відзнаки було вручено Ордени Вітчизняної Війни, залежно від визначених заслуг, 1 або 2 ступеню (Указ Президиума 1985).

Із розпадом Радянського Союзу та здобуттям Україною незалежності принципів змін у комеморації ВВВ не сталося. Війна, хай навіть у трохи націоналізованій версії, лишалася однією з центральних подій національного минулого, так само щорічно проводилися паради та покладання квітів. І так само українські ветерани⁷ продовжували отримувати чергові медалі до ювілеїв Перемоги.

Для нагородження ветеранів з нагоди 50-ї річниці Перемоги в Україні планувалося виготовлення власної медалі, спроектованої із відходом від радянської традиції у дизайні. Але під тиском представників ветеранських організацій, за якими на той момент стояв доволі численний лівий контингент виборців, президент України Леонід Кучма був змушений погодитися на нагородження українських ветеранів «спільною» з іншими пострадянськими країнами медаллю (Лазаренко 2005c).

⁷ Про місце ветеранів ДСВ в Україні у 1990-х – 2000-х роках див. (Портнов & Портнова 2011).

Іл. 1. Медаль «20 років перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (wooteleF, [Wikimedia Commons](#))

Іл. 2. Знак «25 років перемоги у Великій Вітчизняній війні» (Andshel; derivative work Borodun, [Wikimedia Commons](#))

Іл. 3. Медаль «30 років перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (wooteleF, [Wikimedia Commons](#))

Іл. 4. Медаль «40 років перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (wooteleF, [Wikimedia Commons](#))

Ця практика розповсюдилася і на наступні ювілеї – і українські ветерани отримали такі відзнаки не тільки у 1995, але й у 2005 та 2010 роках (Указ Президента 2005, Указ Президента 2009)⁸. Попередньо планувалося подібне нагородження і у 2015 р. (Решение Совета 2013), однак після усунення Віктора Януковича від влади, анексії Криму та початку війни на Донбасі, вручення російської медалі українським ветеранам ДСВ, звісно, вже не було можливим.

Формально «спільні» нагороди країн СНД, фактично ці медалі були російськими відзнаками, прийнятими національними урядами пострадянських країн для нагородження співгромадян (Омельченко 2005, с. 328–402; Лазаренко 2005с, с. 12–15). Показово, що «спільні» нагороди на аверсі мали зображення московського Кремля, що можна розглядати і як демонстрацію сили/просування власного впливу російським урядом (щоправда, на медалях до 60-ти та 65-ти річчя Перемоги формально було використано не Кремль сам по собі, а зображення радянських нагород – ордену «Перемога» та ордену Слави⁹). Крім відзнак до ювілеїв Перемоги, у 1998 р. для нагородження українських ветеранів було прийнято російську медаль Жукова (Указ Президента 1998)¹⁰, запроваджену у 1994 р. з нагоди сторічного ювілею радянського полководця. (З 2010 року у Росії ця медаль замість «ветерансько-ювілейного» отримала статус нагороди для діючих військовослужбовців за відзнаку у службі або на полі бою; наразі вона вручається й учасникам агресії проти України. Разом зі зміною статусу змінився і матеріал виготовлення, замість дешевої латуні медалі стали карбуватися зі срібла).

⁸ У травні 2005 р. мені навіть довелося взяти участь у процедурі видачі цих медалей в одному з районів Кривого Рогу. Процес вже не передбачав особливих урочистостей. У якості виконавців до нього залучалися школи. Вчитель історії, мій класний керівник, мала обійти з десяток адрес у прилеглому до школи районі і вручити ветеранам або їхнім рідним медалі та продуктові набори, для носіння пакунків її супроводжували декілька учнів (серед яких був і автор).

⁹ Показово також, що стрічка останньої медалі відтворювала стрічку з радянської медалі 1945 р. «За взяття Берліна», що можна прочитати як меседж у дусі «Можемо повторити!».

¹⁰ Щодо обставин прийняття медалі в Україні див. дослідження М. Омельченка (2005, с. 402–406).

Іл. 5. Медаль «50 років перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (Fdutil, [Wikimedia Commons](#))

Іл. 6. Медаль «60 років перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (Fdutil, [Wikimedia Commons](#))

Іл. 7. Медаль «65 років перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (Fdutil, [Wikimedia Commons](#))

Разом з тим, в Україні паралельно запровадили і власну систему ювілейних ветеранських нагород. Національною датою-приводом для їх випусків стали річниці визволення України від нацистів («фашистських загарбників» за тогочасною термінологією), офіційною датою якого вважається 28 жовтня 1944 р. Очевидно, що вибір цієї дати з одного боку дозволяв уникнути дублювання «спільних» медалей до дня Перемоги, а з іншого – націоналізував пам'ять про війну. І на відміну від «спільних», вручення цих нагород передбачалося не

тільки ветеранам «Великої Вітчизняної», але і ветеранам УПА.

У 1994 р. ветеранам було вручено пам'ятний знак «50 років визволення України» (Омельченко 2005, с. 396–398). До 50-ї річниці перемоги у 1995 р. українські ветерани отримали медалеподібний нагрудний знак «Ветеран війни», опис якого було затверджено постановою Кабінету Міністрів 12 травня 1994 р. (Постанова 1994)¹¹. Знак мав видаватися всім особам, які мають статус ветеранів війни або учасників бойових дій, в тому числі на території іноземних держав. Тобто, його отримували і учасники війни в Афганістані, як і особи, що набули такий статус через участь у інших конфліктах другої половини ХХ ст. Однак дизайн знаку був орієнтований на учасників лише однієї війни – Великої Вітчизняної.

Іл. 8. Пам'ятний знак «50 років визволення України» ([Wikipedia, public domain](#))

Фактично, цей дизайн виглядає парафразом/продовженням традиції дизайну радянських ювілейних медалей. Він відтворює композицію медалі до 20-річчя Перемоги, на якій зображено радянський монумент з берлінського Трептов-Парку, також відсилаючи до медалі до 30-річчя Перемоги, на якій на фоні святкового салюту зображено монумент «Батьківщина-мати» у Волгограді. На аверсі українського знаку на тлі салюту зображено барельєф київського монументу «Батьківщина-мати». Зведений у 1981 р. на території меморіального комплексу Музею Великої Вітчизняної війни¹² пам'ятник, 62-метрова фігура жінки із піднятими у руках мечем та щитом, що стоїть на 40-метровому постаменті, фактично став головним монументом ВВВ в Україні. Хоча на щиті у жінки розміщувався герб Радянського Союзу, на знаку щит лишили порожнім. На реверсі відзнаки позначалася категорія ветерана –

¹¹ Див. також Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» у редакції від 01.02.1994 (Закон 1994).

¹² З 2015 р. заклад має назву Національний музей історії України у Другій світовій війні.

Іл. 9. Нагрудний знак
«Ветеран війни»
(зразка 1994 р.)
([Wikipedia, public domain](#))

наймасовішими були знаки з текстом «Учасник бойових дій». Очевидно, що на той момент ніхто не замислювався, що пізніше в Україні може з'явитися якась нова генерація ветеранів.

У жовтні 1999 р. «з нагоди 55-ї річниці визволення України від фашистських загарбників» ветеранів, у якості ювілейних відзнак, було нагороджено військовими орденами України. Ця акція виглядає копіюванням радянського нагородження 1985 р. Тепер колишні офіцери отримали орден Богдана Хмельницького 3 ступеню, а сержанти і рядові – орден «За мужність» 3 ступеню (Указ Президента 1999b; Омельченко 2005, с. 408–411)¹³.

Одночасно ветеранам також були вручені спеціально запроваджені до цієї дати медалі «Захиснику Вітчизни». Вже у положенні про відзнаку прямо зазначався її «ветеранський статус», вказувалося, що нею нагороджуються «ветерани війни, особи, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»». І хоча до цієї категорії відносяться «афганці» та учасники інших конфліктів, дизайн медалі відсилав в першу чергу до комеморації ВВВ (детальніше про цей аспект далі). Але одночасно зазначалося, що нею можуть нагороджуватися й за сучасні військові заслуги: «інші громадяни України за особисту мужність і відвагу, виявлені у захисті державних інтересів, зміцнення обороноздатності та безпеки України» (Указ Президента 1999a).

Іл. 10. Ювілейна медаль «60 років визволення України від фашистських загарбників»
([Wikimedia Commons](#))

Іл. 11. Ювілейна медаль «70 років визволення України від фашистських загарбників»
([Указ Президента 2014](#))

Іл. 12. Ювілейна медаль «70 років Перемоги над нацизмом» (Указ Президента 2015b)

Наступні ювілеї позначалися вже практикою вручення не військових нагород, а спеціальних ювілейних відзнак. У 2004 р. це була медаль «60 років визволення України від фашистських загарбників» (Лазаренко 2010), у 2014 р. медаль «70

¹³ Щоправда, через нестачу фінансування процес вручення відзнак розтягнувся на роки (Лазаренко, Литвин 2009, с. 15–22).

років визволення України від фашистських загарбників» (Указ Президента 2014) та у 2015 р. медаль «70 років Перемоги над нацизмом» (Указ Президента 2015b).

Різниця у назві та дизайні двох перших та останньої ювілейних відзнак віддзеркалює зміни у політиці пам'яті, що мали місце у цей період. Медаль 2004 р. виглядає націоналізованим парафразом дизайну радянської відзнаки до 40-річчя Перемоги, а медаль 2014 р. фактично відтворює дизайн медалі до 20-ти річчя Перемоги, лише із заміною монументу з «загальнорадянського» на «український (радянський)» (показово, що на медалі на щиті у жінки відтворено радянський герб). Обидві вони мали колодку традиційної для радянських відзнак п'ятикутної форми, хоча на інших українських нагородах у цей період вже використовувалася подовжена чотирикутна. Але медаль 2015 р. демонструє розрив з пострадянською традицією. Він відбився як у зміні термінології – «фашистів» заступили «нацисти», так і новому дизайні, «національній» формі колодки, де окрім звичних синьо-жовтих смужок на стрічці була використана вже і червоно-чорна; на аверсі самої медалі використано зображення червоних маків, прийнятих у 2014 р. у якості офіційного символу комеморації ДСВ та новий офіційний комеморативний слоган «Пам'ятаємо. Перемагаємо». Тим не менш, не лишилася незадіяною і київська «Батьківщина-мати». Використання її зображення на українських нагородах до річниць ВВВ/ДСВ з одного боку засвідчує визнання її статусу як загальноукраїнського символу комеморації цього конфлікту, але одночасно слугує і засобом його закріплення.

Отже, у перші два десятиріччя незалежності українська нагородна система у орієнтованих на ветеранів відзнаках перебувала під потужним впливом радянської традиції. Тож навіть коли йшлося про формально «універсальні» відзнаки, розраховані на учасників різних конфліктів, їхній дизайн та практики нагороджень були орієнтованими в першу чергу на ветеранів ВВВ.

«Ветеран війни» та російсько-українська війна. 69 років по завершенню Другої світової, навесні 2014 р. на Донбасі розпочалися бойові дії нової війни. Українські військові протистояли донбаським сепаратистам та замаскованим під них російським військовим. Ордени, роздані раніше ветеранам у якості ювілейних відзнак, віднині вручалися за реальні бойові заслуги.

«Бойовою» тепер стала і медаль «Захиснику Вітчизни». Але при цьому практично одразу постала проблема із її дизайном. Зображення на самій медалі стосувалося теми захисту держави і було універсальним – серед основних елементів там використано щит із контурами кордонів України, меч та напіввінок з лаврового і дубового листа. Однак колодка медалі, традиційної для радянських нагород п'ятикутної форми, ясно відсилала в першу чергу до комеморації ВВВ (нагадуючи таким чином і про «ювілейну» історію появи відзнаки). Синя стрічка на ній центральним елементом мала три чорні і дві оранжеві смужки. Це відтворення т.зв. «гвардійської стрічки», використаної на колодці радянських Ордену Слави та медалі «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.». Таке сполучення кольорів активно використовувалося у присвячених Дню Перемоги візуальних продуктах ще радянської доби, зокрема з 1975 р. стало звичним елементом на стрічках медалей до річниці Перемоги. З 2005 р. такі стрічки, вже під назвою «георгіївських», активно просувалися у якості символів комеморації ВВВ у Росії та на пострадянському просторі. Але в Україні з часів Революції Гідності, анексії Криму та початку заворушень на Донбасі навесні 2014 р. вони стали також одним із символів проросійськості та слугували знаком розрізнення сепаратистів (Kolstø 2016)¹⁴. Тож швидко стала очевидною ненормальна ситуація, коли українському бійцю як нагороду вручали медаль з символікою супротивника на стрічці. 30 січня 2015 р. цю недоречність виправили – віднині медаль отримала прямокутну колодку, як у інших

¹⁴ Проте, офіційно заборонили використання цих стрічок в Україні лише з 15 червня 2017 року, коли вступив в дію відповідний закон (Закон України 2017).

українських нагород, із двома сірими та синьою смужками на стрічці (Указ Президента 2015a)¹⁵.

Іл. 13. Медаль
«Захиснику Вітчизни» із
колодкою зразка 1999 р.
(Andrew Butko, [Wikimedia Commons](#))

Іл. 14. Медаль
«Захиснику
Вітчизни» із
колодкою зразка
2015 р. (Указ
Президента 2015a)

Безпосередня участь у боях на сході України в ході АТО/ООС була також підставою для отримання комбатантами офіційного статусу учасника бойових дій (УБД), із поширенням на них дії закону «Про статус ветеранів війни». Серед іншого, це передбачало і вручення нагрудного знаку – все того ж, зразка 1994 р. Ветерани нової, російсько-української війни, з 2014 р. отримували відзнаки із дизайном, орієнтованим на ветеранів «Великої Вітчизняної».

Очевидних причин, чому після 2014 р. дизайн знаку «Ветеран війни» для учасників бойових дій не оновили, щоб ветерани *тієї війни* та ветерани *цієї війни*¹⁶ мали все-таки візуально різні відзнаки, хай навіть і з однаковим статусом, я не бачу. Це видається тим більш дивним, враховуючи, що пам'ятник на аверсі знаку відсилав саме до вшанування «Великої Вітчизняної», а міфологія «ВВВ» активно використовувалася саме сепаратистами та

Росією, як одна з ідеологічних підвалин агресії, і як реакція на це з 2014 р. в офіційній українській політиці пам'яті активно запроваджувалися зміни щодо відходу від (пост)радянської презентації та комеморації того конфлікту.

Зміни у дизайн знаку «Ветеран війни – учасник бойових дій» внесли лише у 2018 р. На початку АТО траплялися випадки, коли учасникам бойових дій видавали відзнаки, виготовлені з латуні, очевидно, ще з невиданих запасів 1990-х років¹⁷. Але вони швидко вичерпалися, тож почалося виготовлення знаків за новою технологією. 4 червня 2018 р. Міністерство оборони України, як основний їх замовник, затвердило новий технічний опис відзнаки. При цьому у його текстовій частині вигляд знаку подавався без змін, відповідно до опису 1994 р., хоча тепер у якості матеріалу було вказано алюмінієвий сплав з гальванічним покриттям під золото (с. 4)¹⁸. Але на наведеному в технічному описі зображенні (с. 5) на раніше порожньому щиті

¹⁵ Цікаво, що при цьому критерії нагородження лишилися прописаними незмінними, зокрема йшлося про осіб, на яких поширюється дія закону «Про статус ветеранів війни», але ця медаль не стала «автоматичним» додатком до отримання статусу УБД та знаку «Ветеран війни».

¹⁶ Однак, це була не єдина відзнака, яку могли отримати учасники АТО. Для відзначення участі в операції слугував нагрудний знак «Учасник АТО» (відзнака Начальника Генерального Штабу Збройних сил України) (2015) та Відзнака Президента України «За участь в антитерористичній операції» (2016).

¹⁷ Цю інформацію базую на власних спостереженнях, у 2014–2016 рр. у соцмережах зустрічалися дописи про отримання знаку із демонстрацією саме відзнак, виготовлених у середині 1990-х рр.

¹⁸ В описі 1994 р. матеріалом виготовлення зазначався просто алюміній, хоча за фактом випущені у 1990-х роках знаки виготовлені з латуні.

«Батьківщини-матері» вже показано тризуб (Технічний опис 2018)¹⁹. Такою модифікацією робилася спроба візуально «націоналізувати» радянський монумент на ньому – хоча, за логікою, вона одночасно суперечила текстовому опису, в якому зазначалося про відтворення барельєфу монументу на аверсі: на його щиті на той час був ще радянський герб²⁰.

Іл. 15. Нагрудний знак «Ветеран війни – учасник бойових дій» (зразка 2018 р.)
(Технічний опис 2018, с. 5)

Отже, на 5-му році Війни на Сході України, її ветеранам, які отримали статус УБД, стали видаватися вже позолочені знаки із тризубом на щиті зображеного там монументу ВВВ.

Повномасштабна війна і «Батьківщина-мати». З початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. Росія продовжує активно експлуатувати тему «Великої Вітчизняної», презентуючи власну сучасну агресію хіба не як продовження тієї війни «проти нацизму». В Україні, натомість, реакцією на вторгнення стало бажання дистанціюватися від радянської/російської спадщини та ідеології, означений як рух за «деколонізацію». Проявом цього, зокрема, є демонтаж пам'ятників, причому не тільки російським культурним діячам –

але і встановлених у радянський час меморіалів ДСВ. Разом з тим, і в цих умовах не виникло публічної дискусії щодо необхідності змін дизайну знаку для ветеранів-учасників бойових дій – який отримують вже учасники сучасної війни – із пам'ятником-символом радянського міфу ВВВ.

Замість знаку для ветеранів, у ході російсько-української війни змінилася сама зображена на ньому «Батьківщина-мати». Йдеться як про фізичний, так і символічний аспекти. «Націоналізація» монументу та його образу розпочалася в українському просторі ще як мінімум з 2014 р., хоча і не була надто інтенсивною²¹. Це були спроби фізичних, хоча і тимчасових, змін самого монументу – наприклад вдягання на голову жінки вінку з маків (iPress 2015) або ж підсвічування кольорами національного прапора (УНІАН 2014; UNN 2022; Еспресо 2022) чи «вдягання» за допомогою проекторів у національний стрій (Князька-Ханова 2017). Вже на початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 р. Батьківщина-мати стала однією з популярних фігур українського патріотичного діджитал-арту, що розповсюджувався у соцмережах. Художниками образ радянської монументальної фігури презентувався як

¹⁹ Зауважу, що у такому вигляді зображення навіть протирічило текстовому опису – бо ж монумент, барельєф якого має зображуватися на знаку, на той момент не мав на щиті жодного тризубу, там ще розміщувався радянський герб.

²⁰ Момент із тризубом не було впорядковано і у серпні 2018 р. Тоді у постанові Кабінету Міністрів було зроблене коригування текстового опису знаку – яке стосувалися лише термінологічного аспекту. Було зафіксовано зміну назви музею, до якого відноситься «Батьківщина-мати»: «слова і цифри “меморіального комплексу “Український державний музей Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.” замінити словами “меморіального комплексу “Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс”» (Постанова 2018).

²¹ Одночасно, з 2014 р. трансформації зазнавав і музей, до якого належить монумент. У 2015 р. з «Національного музею історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років» він став «Національним музеєм історії України у Другій світовій війні». Однак у нашому випадку важливіше інше: вже з 2014 музей історії ВВВ/ДСВ став місцем виставок і ритуалів, пов'язаних з АТО, а з 2022 р. – і з повномасштабною війною (Shatalov 2022, Olzacka 2023). 1 липня 2023 було оголошено про плани перейменувати заклад на Національний музей війни за незалежність, розширивши його тематику від визвольної боротьби 1918 р. до сучасної війни (Горлач 2023).

символ/втілення Батьківщини-України та символ українського спротиву²². При цьому замість радянського герба на щиті монументу, на графіці часто зображували вже тризуб. Втім, подібні спроби візуального переосмислення монументу зустрічалися ще як мінімум з 2014 року (додавання тризуба на щит на знаку у технічному описі 2018 р. також надається до розгляду у цьому контексті) (Довгополова 2023).

Але на демонтаж радянського герба з циклопічної фігури, найпомітнішого архітектурного об'єкту Києва, навіть зважаючи на прийняті у 2015 р. «декомунізаційні» закони, при цьому не наважувалися, з огляду на технологічну складність процесу і необхідність великих видатків. Паралельно тривала суспільна дискусія щодо загальної долі монументу – чи буде демонтаж або заміна гербу справжнім переозначенням виразно радянського за стилем та присвятою пам'ятника, чи має таки йтися про повний його демонтаж (Козлюк 2016; Кошляк 2022; Руденко 2022; Шипуля 2023; Ключко 2023; Вонс 2023; Українець 2023; Даниленко 2023; Кабачій 2023; Бондаренко 2023).

Втім, з рештою, до Дня Незалежності у 2023 р. монумент було остаточно декомунізовано та офіційно українізовано – радянський герб на щиті було замінено на український тризуб. Наступним (і фінальним?) етапом трансформації монументу може стати його перейменування на «Україну-мати» (Свиридчук 2023).

Таким чином, хоча зараз учасники російсько-української війни продовжують отримувати нагрудний знак, із майже незмінним з 1994 р. дизайном, орієнтованим на комеморацію ВВВ, вони все-таки мають знак вже не з радянським, а українським символом, місцем пам'яті, пов'язаним також з сучасним спротивом російській агресії. Випадок «Батьківщини-матері» та знаку з її барельєфом продемонстрував нам можливість вибіркового переосмислення та апропріації радянського спадку ВВВ у ході сучасної війни – хоча навряд чи така практика можлива до багатьох інших місць пам'яті тієї війни. Видається, що абсолютна більшість інших радянських монументів ДСВ в Україні все-таки не мають потенціалу для «універсального» прочитання, і можуть змінити значення не самі по собі, а лише разом із переосмисленням історії України у ДСВ, замість «радянського», відсилаючи вже до «українського».

Висновки. Отже, хоча у сучасній війні з українського боку дуже обмежено використовуються апеляції до подій ДСВ, ми можемо побачити випадки, коли спадок ДСВ/ВВВ «привласнюється» комеморацією сучасної війни. Однак, аналіз цих практик, розглянутий на прикладі історії ветеранського знаку для учасників бойових дій демонструє нам не усвідомлене, а радше стихійне запозичення, пов'язане з поступовим переосмисленням значення та відсилок цих місць пам'яті.

Спроектвані у середині 1990-х років нагрудні знаки для ветеранів війни із зображенням київського монументу «Батьківщина-мати», фактично головного в Україні пам'ятника ВВВ, виглядали анахронізмом при врученні їх учасникам війни на Сході України з 2014 р. Однак у ході повномасштабної російсько-української війни з 2022 р. радянська за виглядом і суттю фігура трансформувалася в один з символів українського спротиву у сучасній війни. Символічна апропріація була закріплена фізичними змінами самого монументу – заміною радянського гербу на ньому на український. Таким чином змінюється і прочитання ветеранського знаку – зображення на якому вже не сприймається недоречністю при отриманні його сучасними комбатантами.

Разом з тим, очевидно що далеко не всі з численних місць пам'яті ДСВ/ВВВ в Україні мають потенціал для подібного переосмислення. Тож, гадаю, сучасна війна у більшості випадків створює і створюватиме власні місця пам'яті, віддаляючи на другий план для сучасників пам'ять про ДСВ або навіть демонтуючи її.

²² Своєрідним підсумком цього явища стало відкриття напередодні Дня Незалежності 20 серпня 2022 р. виставки «“Батьківщина-мати”. Переозначення» у Музеї історії України у Другій світовій війні (Національний музей 2022).

Список джерел та літератури

- FEDOR J., LEWIS S. and ZHURZHENKO T., 2017, Introduction: War and memory in Russia, Ukraine, and Belarus. In *War and memory in Russia, Ukraine and Belarus* [ed. by Fedor J. and others]. Palgrave Macmillan, 2017, 4–20.
- GABOWITSCH M., 2022, Victory Day before the cult: War commemoration in the USSR, 1945–1965. In: *The Memory of the Second World War in Soviet and Post-Soviet Russia* [ed. by Hoffmann D. L.], Routledge, 64–85.
- GAUFMAN E., 2015, World War II 2.0: Digital memory of fascism in Russia in the aftermath of Euromaidan in Ukraine, *Journal of Regional Security*, Vol. 10(1), 17–36. DOI: [10.11643/issn.2217-995X151SPG48](https://doi.org/10.11643/issn.2217-995X151SPG48)
- GLEW A., 2021, Path dependent: positioning Ukrainian war memorials in a post-Soviet landscape, *Canadian Slavonic Papers*, 63 (1-2), 229–247. DOI: [10.1080/00085006.2021.1915525](https://doi.org/10.1080/00085006.2021.1915525)
- Іпрес, 2015, На монумент «Батьківщина-мати» одягли вінок із червоних маків. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ipress.ua/news/na_monument_batkivshchynamaty_odyagly_vinok_iz_chervonyh_makiv_122506.html [Дата звернення: 24 травня 2024].
- JILGE W., 2006, The Politics of History and the Second World War in Post-Communist Ukraine (1986/1991–2004/2005), *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, Neue Folge*, Bd. 54, H. 1, 50–81.
- KATCHANOVSKI I., 2014, The Politics of World War II in Contemporary Ukraine, *Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 27 (2), 210–233. DOI: [10.1080/13518046.2013.844493](https://doi.org/10.1080/13518046.2013.844493)
- KLYMENKO L., 2020, The changed paradigm of World War II commemoration in Ukraine after Crimea's annexation, *The Journal Of Slavic Military Studies*, Vol. 33 (4), 517–520. DOI: [10.1080/13518046.2020.1845082](https://doi.org/10.1080/13518046.2020.1845082)
- KOLSTØ P., 2016, Symbol of the war – but which one? The St. George Ribbon in Russian nation-building, *Slavonic and East European Review*, Vol. 94 (4), 660–701. DOI: [10.5699/slaveasteurorev2.94.4.0660](https://doi.org/10.5699/slaveasteurorev2.94.4.0660)
- KOZACHENKO I., 2019, Fighting for the Soviet Union 2.0: Digital nostalgia and national belonging in the context of the Ukrainian crisis, *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 52(1), 1–10. DOI: [10.1016/j.postcomstud.2019.01.001](https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2019.01.001)
- McGLYNN J., 2020, Historical framing of the Ukraine Crisis through the Great Patriotic War: Performativity, cultural consciousness and shared remembering, *Memory Studies*, Vol. 13(6), 1058–1080. DOI: doi.org/10.1177/1750698018800740
- NORA P., 1989, Between Memory and History: Les Lieux de Memorie, *Representations* 26, 7–24.
- OLSZAŃSKI T., 2017, *The Great Decommunisation. Ukraine's Wartime Historical Policy*. OSW Point of View, No 65, September 2017.
- OLZACKA E., 2023, *The War Museum on The Frontline*. [Online] Available from: <https://www.copernico.eu/en/blog-post/war-museum-frontline> [Accessed: 21st May 2024].
- SHATALOV D., 2023, Merging in Space: The Ongoing War and Previous Wars in Ukraine, *TRAFO – Blog for Transregional Research*. [Online] Available from: <https://trafo.hypotheses.org/44335> [Accessed: 21st May 2024].
- UNN, 2022, У Києві «Батьківщину-мати» підсвітили кольорами українського прапора. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1975964-u-kiyevi-batkivschinu-mati-pidsvitili-kolorami-ukrayinskogo-prapora> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- YURCHUK Y., 2017, Global symbols and local meanings: the 'Day of Victory' after Euromaidan. In *Transnational Ukraine? Networks and Ties That Influence Contemporary Ukraine* / ed. by Beichelt T. and Worschech S. Stuttgart: Ibidem-Verlag, 89–111.

- ZHURZHENKO T., 2015, *Russia's never-ending war against «fascism». Memory politics in the Russian-Ukrainian conflict*, [Online] Available from: <https://www.eurozine.com/russias-never-ending-war-against-fascism/#> [Accessed: 21st May 2024]
- БОНДАРЕНКО П., 2023, Битва за пам'ять: які висновки варто зробити з подій навколо монумента «Батьківщина-мати» та Національного музею Голодомору-геноциду. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2023/09/12/163112/> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- ВОНС Р., 2023, Нардеп В'ятрович висловився за знищення монумента «Батьківщини-Матері». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://glavcom.ua/kyiv/news/nardep-viatrovich-proponuje-znishchiti-monument-batkivshchini-materi-954448.html> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- ГОРЛАЧ П., 2023, *Замість Другої світової – війна за незалежність: музей історії України перейменують*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://suspihne.media/540547-zamist-drugoi-svitovoi-vijna-za-nezaleznist-muzej-istorii-ukraini-perejmenuut/> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- ГРИЦЕНКО О., 2017, Президенти і пам'ять. Політика пам'яті президентів України (1994–2014): підґрунтя, послання, реалізація, результати. Київ: «К.І.С.».
- ГРИЦЕНКО О., 2019, *Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище*. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України; Інститут культурології НАМ України, 2019.
- ДАНИЛЕНКО О., 2023, «Батьківщина-мати» наразі символізує готовність українців захищати свою землю – депутатка Київради. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://bigkyiv.com.ua/batkivshhyna-maty-narazi-symvolizuye-gotovnist-ukrayincziv-zahyshhaty-svoyu-zemlyu-deputatka-kyivirady/> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- Детектор Медіа, 2014, *Як висвітлювати День Перемоги. Рекомендації Інституту національної пам'яті*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ms.detector.media/profstandarti/post/898/2014-05-05-yak-vysvitlyuvaty-den-peremogy-rekomendatsii-instytutu-natsionalnoi-pamyati/> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- ДОВГОПОЛОВА О., 2023, *Йодина мати з NLAW на плечах*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uamoderna.com/blogy/yodyna-mat-z-nlaw-na-plechakh/> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- Еспресо, 2022, *Монумент «Батьківщина-Мати» у Києві підсвітили кольорами українського стяга*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://espreso.tv/monument-batkivshchina-mati-u-kievi-pidsvitili-kolorami-ukrainskogo-styaga> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- Закон України, 1994, Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (Редакція від 01.02.1994). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12/ed19940512#Text> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- Закон України, 2016, Закон України від 16 травня 2017 року № 2031-VIII «Про внесення зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо заборони виготовлення та пропаганди георгіївської (гвардійської) стрічки». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2031-19#Text> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- КАБАЧІЙ Р., 2023, *Переозначення Музею війни та «Батьківщини-матері»: блеф чи посутні зміни?* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/08/19/7416251/> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- КЛОЧКО Д., 2023, *Гроші на щит* <https://tyzhden.ua/hroshi-na-shchyt/> [Дата звернення: 24 травня 2024].

- КНЯЗЬКА-ХАНОВА М., 2017, *У Києві Батьківщину-матір «одягли» у вишиванку*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kiev.segodaya.ua/ua/kiev/kwheretogo/v-kieve-rodinu-mat-odeli-v-vyshivanku-1019467.html> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- КОЗЛЮК С., 2016, *Що робити з київською «Батьківщиною-Матір'ю»? [Електронний ресурс]*. Режим доступу: <https://tyzhden.ua/shcho-robyty-z-kyivskoiu-batkivshchynoiu-matir-iu/> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- КОШЛЯК А., 2022, *Богдан Амосов «Маніпуляції з бабою загрожують Лаврі». Як правильно вчинити з Батьківщиною-Матір'ю – думки експертів*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://life.nv.ua/ukr/art/batkivshchina-mati-shcho-bude-z-nayvishchoyu-skulpturoyu-v-yevropi-ta-pam-yatkoyu-srsr-novini-kiyeva-50256274.html> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- ЛАЗАРЕНКО В., 2004, Юбилейная медаль «Двадцать лет Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.», *Нумізматика і Фалеристика* 32 (4), 20–22.
- ЛАЗАРЕНКО В., 2005а, Юбилейная медаль «Тридцать лет победы в Великой отечественной войне 1941 – 1945 гг.», *Нумізматика і Фалеристика*. 33 (1), 12–15.
- ЛАЗАРЕНКО В., 2005b, Юбилейная медаль «Сорок лет победы в Великой отечественной войне 1941 – 1945 гг.», *Нумізматика і Фалеристика*. 34 (2), 16–18.
- ЛАЗАРЕНКО В., 2005с, Юбилейная медаль «Пятьдесят лет победы в Великой отечественной войне 1941–1945 гг.», *Нумізматика і Фалеристика* 35 (3), 12–17.
- ЛАЗАРЕНКО В., 2010, Юбилейная медаль «60 лет освобождения Украины от фашистских захватчиков», *Нумізматика і Фалеристика* 53 (1), 18–20.
- ЛАЗАРЕНКО В. & ЛИТВИН С., 2009, Відзнака президента України – орден Богдана Хмельницького. Третя нагорода незалежної України: від відзнаки до державної нагороди (1995–2005 рр.), *Нумізматика і Фалеристика* 49 (1), 15–22.
- Національний музей історії України у Другій світовій війні, 2022, *«Батьківщина-мати». Переозначення*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://warmuseum.kyiv.ua/all-news-images/?id=58&news_year=2022 [Дата звернення: 24 травня 2024].
- ОМЕЛЬЧЕНКО Н., 2005, Массовые награждения в Украине. Взгляд со стороны, *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики* 12, Ч. 2, 396–414.
- ПАСТУШЕНКО Т., 2017, Відзначення Дня перемоги в Україні в контексті суспільно-політичних подій 2013–2014 рр. «Декомунізація» свята як спроба ревізії радянського минулого, *Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри: збірка праць*. Вип. 6. Херсон: ФОП Грінь Д.С., 258–267.
- ПАСТУШЕНКО Т., 2020, Війна пам'яті в часи війни: відзначення перемоги над нацизмом після Революції Гідності, *Суспільно-політична активність та історична пам'ять єврейської спільноти в контексті євроінтеграції України*. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 233–259.
- ПАСТУШЕНКО Т. & ТИТАРЕНКО Д. & ЧЕБАН О., 2016, 9 травня 2014 – 2015 рр. в Україні: старі традиції – нові церемонії відзначення, *Український історичний журнал* 3, 106–124.
- ПОРТНОВ А. & ПОРТНОВА Т., 2011, Цена Победы. Война и конкуренция ветеранов в Украине, *В памяти и добром здравии. Старшее поколение, общество и политика. Избранные статьи из журнала «Остойропа»*, Москва: Весь Мир, 21–34.
- Постанова, 1994, Постанова Кабінету міністрів України від 12 травня 1994 р. № 302 «Про порядок видачі посвідчень і нагрудних знаків ветеранів війни» (Редакція від 12.05.1994). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-94-%D0%BF/ed19940512#Text> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- ПОСТАНОВА, 2018, Постанова Кабінету Міністрів У країни від 22 серпня 2018 р. №632 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 12 травня 1994 р. №302 і від 2 січня 1995 р. №1». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/632-2018-%D0%BF#Text> [Дата звернення: 24 травня 2024].

ПРИМАЧЕНКО Я., 2017, Советское vs националистическое: противостояние дискурсов и практик в постсоветской Украине, *Studia Universitatis Moldaviae* еч. Seria «Științe umaniste», 110(10), 267–278.

Решение Совета, 2013, Решение Совета глав государств Содружества Независимых Государствот 25 октября 2013 года о единой юбилейной награде, учрежденной к 70-й годовщине Победы советского народа в Великой Отечественной войне 1941–1945 годов. [Электронний ресурс]. Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20131230234416/http://e-cis.info/page.php?id=23801> [Дата звернення: 24 травня 2024].

РУДЕНКО С., 2022, Чому «Батьківщина-Мати» у Києві повернута на схід? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://espresso.tv/chomu-batkivshchina-mati-u-kyevi-povernuta-na-skhid> [Дата звернення: 24 травня 2024].

СВИРИДЮК Ю., 2023, Монумент «Батьківщина-мати» у Києві перейменують на «Україна-мати». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://suspilne.media/539849-monument-batkivsina-mati-u-kyevi-perejmenuut-na-ukraina-mati/> [Дата звернення: 24 травня 2024].

Технічний опис, 2018, Технічний опис Нагрудного знаку «Ветеран війни – учасник бойових дій». [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.mil.gov.ua/content/ddz/TY_2019/20nz_veteran_vijnu_ybd.pdf [Дата звернення: 24 травня 2024].

ТИТАРЕНКО Д., 2018, «Враг вновь вступил на нашу землю...»: Велика Вітчизняна / II світова війна в політиці пам'яті на території самопроголошеної ДНР (2014-2016 рр.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.historians.in.ua/index.php/en/istoriya-i-pamyat-vazhkipitannya/2399-dmitro-titarenko-vrag-vnov-vstupil-na-nashu-zemlyu-velika-vitchiznyana-ii-svitovavijna-v-polititsi-pam-yati-na-teritoriji-samoproglashenoji-dnr-2014-2016-rr> [Дата звернення: 24 травня 2024].

Указ Президента, 1998, Указ Президента України №198/98 від 18.03.1998 «Про нагородження медаллю Жукова громадян України». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198/98#Text> [Дата звернення: 24 травня 2024].

Указ Президента, 1999a, Указ Президента України №1299/99 від 8 жовтня 1999 року «Про встановлення відзнаки Президента України – медалі «Захиснику Вітчизни»». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1299/99/ed19991008#Text> [Дата звернення: 24 травня 2024].

Указ Президента, 1999b, Указ Президента України №1329/99 від 14 жовтня 1999 року «Про нагородження відзнаками Президента України ветеранів Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1329/99/ed19991014#Text> [Дата звернення: 24 травня 2024].

Указ Президента, 2005, Указ Президента України №290/2005 від 21 лютого 2005 року «Про нагородження ювілейною медаллю «60 лет Победы в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.»». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=290/2005#Text> [Дата звернення: 24 травня 2024].

Указ Президента, 2009, Указ Президента України №190/2009 від 26 березня 2009 року «Про нагородження ювілейною медаллю «65 лет Победы в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.»». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=190/2009#Text> [Дата звернення: 24 травня 2024].

Указ Президента, 2014, Указ Президента України № 829/2014 від 28 жовтня 2014 року «Про встановлення відзнаки Президента України – медалі «70 років визволення України від фашистських загарбників». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/829/2014#Text> [Дата звернення: 24 травня 2024].

- Указ Президента, 2015a, Указ Президента України №40/2015 від 30 січня 2015 року «Про медаль «Захиснику Вітчизни»». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/41/2015#Text> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- Указ Президента, 2015b, Указ Президента України № 249/2015 від 29 квітня 2015 року «Про встановлення відзнаки Президента України – ювілейної медалі «70 років Перемоги над нацизмом»». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/2015#Text> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- Указ Президиума, 1985, Указ Президиума Верховного Совета СССР от 11 марта 1985 года «О награждении орденом Отечественной Войны активных участников Великой Отечественной войны 1941–1945 годов». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data02/tex12650.htm> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- УКРАЇНЕЦЬ О., 2023, *Чому мені імпонує ідея Баби з Мечем*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://beztabu.net/chomu-meni-imponuye-ideya-babi-z-mechem_n76048 [Дата звернення: 24 травня 2024].
- Уніан, 2014, *Київська «Батьківщина-мати» у День Конституції стала синьо-жовтою*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.unian.ua/multimedia/photo/895-kievskaya-rodina-mat-v-den-konstitutsii-stala-sine-jeltoy.html> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- ХЕЛЛЬБЕК Й. & ТИТАРЕНКО Д., 2016, «Мы победим, как победили 70 лет назад наши деды и прадеды». Украина: празднование Дня Победы в тени новой войны, *Неприкосновенный запас* 108(4). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/nz/2016/4/my-pobedim-kak-pobedili-70-let-nazad-nashi-dedy-i-pradedy.html> [Дата звернення: 24 травня 2024].
- ШИПУЛЯ В., 2023, *Батьківщина-мати: підлягає декомунізації*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ua.korrespondent.net/articles/4587651-batkivschyna-maty-pidliahaie-dekomunizatsii> [Дата звернення: 24 травня 2024].

References

- BONDARENKO P., 2023, *Bytva za pam'yat': yaki vysnovky varto zrobyty z podiy navkolo monumenta «Bat'kivshchyna-maty» ta Natsional'noho muzeyu Holodomoru-henotsydu* [The battle for memory: what conclusions should be drawn from the events surrounding the «Motherland» monument and the National Museum of the Holodomor-genocide]. [Online] Available from: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2023/09/12/163112/> [Accessed: 21st May 2024].
- DANYLENKO O., 2023, «Bat'kivshchyna-maty» *narazi symvolizuye hotovnist' ukrayintziv zakhyshchaty svoyu zemlyu – deputatka Kyivirady* [«Motherland» now symbolizes the readiness of Ukrainians to defend their land – Kyiv City Council member]. [Online] Available from: <https://bigkyiv.com.ua/batkivshchyna-maty-narazi-symvolizuye-gotovnist-ukrayincziv-zahyshhaty-svoyu-zemlyu-deputatka-kyivirady/> [Accessed: 21st May 2024].
- Detector Media, 2014, *Yak vysvitlyuvaty Den' Peremohy. Rekomendatsiyi Instytutu natsional'noyi pam'yati* [«How to cover Victory Day. Recommendations of the Institute of National Remembrance»]. [Online] Available from: <https://ms.detector.media/profstandarti/post/898/2014-05-05-yak-vysvitlyuvaty-den-peremogy-rekomendatsii-instytutu-natsionalnoi-pamyati/> [Accessed: 21st May 2024].
- DOVHOPOLOVA O., 2023, *Yodyna mat' z NLAW na plechakh* [Yoda's mother with NLAW on her shoulders]. [Online] Available from: <https://uamoderna.com/blogy/yodyna-mat-z-nlaw-na-plechakh/> [Accessed: 21st May 2024].
- Espresso, 2022, *Monument «Bat'kivshchyna-Maty» u Kyievi pidsvityly kol'oramy ukrayins'koho styaha* [the «Motherland» monument in Kyiv was illuminated with the colors of the Ukrainian flag].

- [Online] Available from: <https://espreso.tv/monument-batkivshchina-mati-u-kievi-pidsvitili-kolorami-ukrainskogo-styaga> [Accessed: 21st May 2024].
- FEDOR J. & LEWIS S. & ZHURZHENKO T., 2017, Introduction: War and memory in Russia, Ukraine, and Belarus. In *War and memory in Russia, Ukraine and Belarus* [ed. by Fedor J. and others]. Palgrave Macmillan, 2017, 4–20.
- GABOWITSCH M., 2022, Victory Day before the cult: War commemoration in the USSR, 1945–1965. In: *The Memory of the Second World War in Soviet and Post-Soviet Russia* [ed. by Hoffmann D. L.], Routledge, 64–85.
- GAUFMAN E., 2015, World War II 2.0: Digital memory of fascism in Russia in the aftermath of Euromaidan in Ukraine, *Journal of Regional Security*, Vol. 10(1), 17–36. DOI: [10.11643/issn.2217-995X151SPG48](https://doi.org/10.11643/issn.2217-995X151SPG48)
- GLEW A, 2021, Path dependent: positioning Ukrainian war memorials in a post-Soviet landscape, *Canadian Slavonic Papers*, 63 (1-2), 229-247. DOI: [10.1080/00085006.2021.1915525](https://doi.org/10.1080/00085006.2021.1915525)
- HELLBECK J. & TYTARENKO D., 2016, «My pobedim, kak pobedili 70 let nazad nashi dedy i pradedy». Ukraina: prazdnovaniye Dnya Pobedy v teni novoy voyny [«We will win, just as our grandfathers and great-grandfathers Won 70 Years Ago.» Ukraine: celebrating Victory day in the Shadow of a new war»), *Neprikosnovennyi zapas* 108(4). [Online] Available from: <http://magazines.russ.ru/nz/2016/4/my-pobedim-kak-pobedili-70-let-nazad-nashi-dedy-i-pradedy.html> [Accessed: 21st May 2024].
- HORLACH P., 2023, *Zamist' Druhoyi svitovoyi – viyna za nezalezhnist': muzey istoriyi Ukrayiny pereymenyut'* [Instead of the Second World War – the War for Independence: the Museum of the History of Ukraine will be renamed]. [Online] Available from: <https://suspipline.media/540547-zamist-drugoi-svitovoi-vijna-za-nezalezhnist-muzej-istorii-ukraini-perejmenuut/> [Accessed: 21st May 2024].
- HRYTSENKO O., 2017, *Prezydenty i pam'yat'. Polityka pam'yati prezidentiv Ukrayiny (1994–2014): pidgruntya, poslannya, realizatsiya, rezul'taty* [Presidents and memory. The politics of memory of the presidents of Ukraine (1994–2014): background, messages, implementation, results]. Kyiv: «K.I.S.»
- HRYTSENKO O., 2019, *Dekomunizatsiya v Ukrayini yak derzhavna polityka i yak sotsiokul'turne yavyshe* [Decommunization in Ukraine as a state policy and as a socio-cultural phenomenon]. Kyiv: Instytut politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny, Instytut kul'turolohiyi NAM Ukrayiny.
- Ipress, 2015, *Na monument «Bat'kivshchyna-maty» odyahly vinok iz chervonykh makiv* [A wreath of red poppies was placed on the «Motherland» monument]. [Online] Available from: https://ipress.ua/news/na_monument_batkivshchynamaty_odyagly_vinok_iz_chervonyh_makiv_122506.html [Accessed: 21st May 2024].
- JILGE W., 2006, The Politics of History and the Second World War in Post-Communist Ukraine (1986/1991-2004/2005), *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, Neue Folge*, Bd. 54, H. 1, 50–81.
- KABACHYIY R., 2023, *Pereoznachennya Muzeyu viyny ta «Bat'kivshchyny-materi»: blef chy posutni zminy?* [Redefinition of the Museum of War and the «Motherland»: bluff or substantial changes?]. [Online] Available from: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/08/19/7416251/> [Accessed: 21st May 2024].
- KASIANOV G., 2022, *Memory Crash. The Politics of History in and around Ukraine 1980s–2010s*, Central European University Press, Budapest–Vienna–New York, 2022.
- KATCHANOVSKI I., 2014, The Politics of World War II in Contemporary Ukraine, *Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 27 (2), 210–233. DOI: [10.1080/13518046.2013.844493](https://doi.org/10.1080/13518046.2013.844493)
- KLOCHKO D., 2023, *Hroshi na shchyt* [Money for the shield]. [Online] Available from: <https://tyzhden.ua/hroshi-na-shchyt/> [Accessed: 21st May 2024].

- KLYMENKO L., 2020, The changed paradigm of World War II commemoration in Ukraine after Crimea's annexation, *The Journal Of Slavic Military Studies*, Vol. 33 (4), 517–520. DOI: [10.1080/13518046.2020.1845082](https://doi.org/10.1080/13518046.2020.1845082)
- KNYAZ'KA-KHANOVA M., 2017, U Kyievi Bat'kivshchynu-matir «odyahly» u vyshyvanku [In Kyiv, the motherland was «dressed» in an embroidered]. [Online] Available from: <https://kiev.segodnya.ua/ua/kyev/kwheretogo/v-kieve-rodinu-mat-odeli-v-vyshyvanku-1019467.html> [Accessed: 21st May 2024].
- KOLSTØ P., 2016, Symbol of the war – but which one? The St. George Ribbon in Russian nation-building, *Slavonic and East European Review*, Vol. 94 (4), 660–701. DOI: [10.5699/slaveasteurorev2.94.4.0660](https://doi.org/10.5699/slaveasteurorev2.94.4.0660)
- KOSHYLYAK A., 2022, Bohdan Amosov «Manipulyatsiyi z baboyu zahrozhuyut' Lavri». Yak pravyl'no vchynyty z Bat'kivshchynoyu-Matir'yu – dumky ekspertiv [Bohdan Amosov «Manipulation of the woman threatens Lavra.» How to do the right thing with the Motherland – the opinions of experts]. [Online] Available from: <https://life.nv.ua/ukr/art/batkivshchina-mati-shcho-bude-z-nayvishchoyu-skulpturoyu-v-yevropi-ta-pam-yatkoyu-srsr-novini-kiyeva-50256274.html> [Accessed: 21st May 2024].
- KOZACHENKO I., 2019, Fighting for the Soviet Union 2.0: Digital nostalgia and national belonging in the context of the Ukrainian crisis, *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 52(1), 1–10. DOI: [10.1016/j.postcomstud.2019.01.001](https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2019.01.001)
- KOZLYUK S., 2016, Shcho robyty z kyyivs'koyu «Bat'kivshchynoyu-Matir'yu»? [What to do with the Kyiv «Motherland»?]. [Online] Available from: <https://tyzhden.ua/shcho-robyty-z-kyivskoiu-batkivshchynoiu-matir-iu/> [Accessed: 21st May 2024].
- LAZARENKO V., 2004, Yubileynaya medal' «Dvadtsat' let Pobedy v Velikoy Otechestvennoy voyne 1941–1945 gg.» [Anniversary medal «Twenty years of Victory in the Great Patriotic War of 1941–1945»], *Numizmatyka i Falerystyka* 32(4), 20–22.
- LAZARENKO V., 2005a, Yubileynaya medal' «Tridtsat' let Pobedy v Velikoy Otechestvennoy voyne 1941–1945 gg.» [Anniversary medal «Thirty years of Victory in the Great Patriotic War of 1941–1945»], *Numizmatyka i Falerystyka* 33(1), 12–15.
- LAZARENKO V., 2005b, Yubileynaya medal' «Sorok let Pobedy v Velikoy Otechestvennoy voyne 1941–1945 gg.» [Anniversary medal «Forty years of Victory in the Great Patriotic War of 1941–1945»], *Numizmatyka i Falerystyka* 34(2), 16–18.
- LAZARENKO V., 2005c, Yubileynaya medal' «Piatdesiat let Pobedy v Velikoy Otechestvennoy voyne 1941–1945 gg.» [Anniversary medal «Fifty years of Victory in the Great Patriotic War of 1941–1945»], *Numizmatyka i Falerystyka* 35(3), 12–17.
- LAZARENKO V., 2010, Yubileynaya medal' «60 let osvobozhdeniya Ukrainy ot fashistskikh zakhvatchikov» [Anniversary medal «60 years of liberation of Ukraine from fascist invaders»], *Numizmatyka i Falerystyka* 53 (1), 18–20.
- LAZARENKO V. & LYTVYN S., 2009, Vidznaka prezidenta Ukrayiny – orden Bohdana Khmel'nyts'koho. Tretya nahoroda nezalezhnoyi Ukrayiny: vid vidznaky do derzhavnoyi nahorody (1995–2005 rr.) [Presidential decoration – the Order of Bohdan Khmelnytsky. The third award of independent Ukraine: from a distinction to a state award (1995–2005)], *Numizmatyka i Falerystyka* 49 (1), 15–22.
- MCGLYNN J., 2020, Historical framing of the Ukraine Crisis through the Great Patriotic War: Performativity, cultural consciousness and shared remembering, *Memory Studies*, Vol. 13(6), 1058–1080. DOI: doi.org/10.1177/1750698018800740
- NATSIONAL'NYI MUZEY istoriyi Ukrayiny u Druhiy svitoviy viyni, 2022, «Bat'kivshchyna-maty». Pereoznachennya [The «Motherland». Redefining]. [Online] Available from: https://warmuseum.kyiv.ua/all-news-images/?id=58&news_year=2022 [Accessed: 21st May 2024].
- NORA P., 1989, Between Memory and History: Les Lieux de Memorie, *Representations* 26, 7–24.

- OLSZAŃSKI T., 2017, *The Great Decommunisation. Ukraine's Wartime Historical Policy*. OSW Point of View, No 65, September 2017.
- OLZACKA E., 2023, The War Museum on The Frontline. [Online] Available from: <https://www.copernico.eu/en/blog-post/war-museum-frontline> [Accessed: 21st May 2024].
- OMEL'CHENKO N., 2005, Massovyie nagrazhdeniya v Ukraine. Vzgl'yad so storony [Mass awarding in Ukraine. An outsider's view], *Spetsial'ni istorychni dystsypliny: pytannya teorii ta metodyky* 12, P. 2, 396–414.
- PASTUSHENKO T., 2017, Vidznachennya Dnya peremohy v Ukrayini v konteksti suspil'no-politychnykh podiy 2013–2014 rr. 'Dekomunizatsiya' svyata yak sproba reviziyi radyans'koho mynuloho [Celebrating Victory Day in Ukraine in the context of socio-political events of 2013–2014. The 'decommunization' of the holiday as an attempt to revise the Soviet past], *Pivden' Ukrayiny: etnoistorychnyy, movnyy, kul'turnyy ta relihiynyy vymiry: zbirka prats'*. Vol. 6, Kherson: FOP Hrin' D. S., 258–267.
- PASTUSHENKO T. & TYTARENKO D. & CHEBAN O., 2016, 9 travnya 2014–2015 rr. v Ukrayini: stari tradytsiyi – novi tseremoniyi vidznachennya [May 9, 2014–2015 in Ukraine: old traditions – new commemorative ceremonies]. *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal* 3, 106–124.
- PASTUSHENKO T., 2020, Viyna pam'yati v chasy viyny: vidznachennya peremohy nad natsyzmom pislya Revolyutsiyi Hidnosti [War of remembrance in a time of war: commemorating the victory over Nazism after the Revolution of Dignity], *Suspil'no-politychna aktyvnist' ta istorychna pam'yat' yevreys'koyi spil'noty v konteksti yevrointehratsiyi Ukrayiny*, Kyiv: IPIEnD im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny, 233–259.
- PORTNOV A. & PORTNOVA T., 2011, Tsena Pobedy. Voyna i konkurentsya veteranov v Ukraine [The Price of Victory. The War and competition of veterans in Ukraine], *V pamyati i dobrom zdavii. Starsheye pokoleniye, obshchestvo i politika. Izbrannyye stat'i iz zhurnala «Ostoyropa»*. Moskva: Ves' Mir, 21–34.
- Postanova, 1994, Postanova Kabinetu ministriv Ukrayiny vid 12 travnya 1994 r. № 302 «Pro porядok vydachi posvidchen' i nahrudnykh znakiv veteraniv viyny» (Redaktsiya vid 12.05.1994) [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 12, 1994 No. 302 «On the procedure for issuing certificates and badges of war veterans» (Editorial dated May 12, 1994)]. [Online] Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-94-%D0%BF/ed19940512#Text> [Accessed: 21st May 2024].
- Postanova, 2018, Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 22 serpnya 2018 r. № 632 «Pro vnesennya zmin do postanov Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 12 travnya 1994 r. № 302 i vid 2 sichnya 1995 r. № 1» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 22, 2018 No. 632 «On Amendments to Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 302 of May 12, 1994 and No. 1 of January 2, 1995.»]. [Online] Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/632-2018-%D0%BF#Text> [Accessed: 21st May 2024].
- PRYMACHENKO Y., 2017, Sovetskoye vs natsionalisticheskoye: protivostoyaniye diskursov i praktikv postsovetsoy Ukraine [Soviet vs Nationalist: Confrontation of Discourses and Practices in Post-Soviet Ukraine], *Studia Universitatis Moldaviae. Seria «Științe umaniste* 110(10) (2017): 267–278.
- Resheniye Soveta, 2013, Resheniye Soveta glav gosudarstv Sodruzhestva Nezavisimyykh Gosudarstvot 25 oktyabrya 2013 goda o yedinoy yubileynoy nagrade, uchrezhdennoy k 70-y godovshchine Pobedy sovet'skogo naroda v Velikoy Otechestvennoy voyne 1941–1945 godov [Decision of the Council of Heads of State of the Commonwealth of Independent States on October 25, 2013 on the joint anniversary award established for the 70th anniversary of the Victory of the Soviet people in the Great Patriotic War of 1941–1945]. [Online] Available from: <https://web.archive.org/web/20131230234416/http://e-cis.info/page.php?id=23801> [Accessed: 21st May 2024].

- RUDENKO S., 2022, *Chomu «Bat'kivshchyna-Maty» u Kyievi povernuta na skhid?* [Why is the «Motherland» in Kyiv turned to the east?]. [Online] Available from: <https://espresso.tv/chomu-batkivshchina-mati-u-kievi-povernuta-na-skhid> [Accessed: 21st May 2024].
- SHATALOV D., 2023, Merging in Space: The Ongoing War and Previous Wars in Ukraine, *TRAFO – Blog for Transregional Research*. [Online] Available from: <https://trafo.hypotheses.org/44335> [Accessed: 21st May 2024].
- SHYPULYA V., 2023, *Bat'kivshchyna-maty: pidlyahaye dekomunizatsiyi* [The «Motherland»: subject to decommunization]. [Online] Available from: <https://ua.korrespondent.net/articles/4587651-batkivschyna-maty-pidliahaie-dekomunizatsii> [Accessed: 21st May 2024].
- SVYRYDYUK Yu., 2023, *Monument «Bat'kivshchyna-maty» u Kyievi pereymenyut' na «Ukrayina-maty»* [The «Motherland» monument in Kyiv will be renamed «Ukraine-Mother»]. [Online] Available from: <https://suspih.media/539849-monument-batkivsina-mati-u-kievi-perejmenuut-na-ukraina-mati/> [Accessed: 21st May 2024].
- TEKHNICHNYI OPYS, 2018, Tekhnichnyy opys Nahrudnoho znaku «Veteran viyny – uchashnyk boyovykh diy» [Technical description of the «Veteran of War – Participant in Combat Actions» badge] [Online] Available from: https://www.mil.gov.ua/content/ddz/TY_2019/20nz_veteran_vijnu_ybd.pdf [Accessed: 21st May 2024].
- TITARENKO D., 2018, «Vrag vnov' vstupil na nashu zemlyu...»: *Velyka Vitchyznyana / II svitova viyna v politytsi pam'yati na terytoriyi samoproholoshenoyi DNR (2014-2016 rr.)* [«The enemy has stepped on our land again...»: The Great Patriotic War / World War II in the politics of memory in the territory of the self-proclaimed DPR (2014–2016)]. [Online] Available from: <https://www.historians.in.ua/index.php/en/istoriya-i-pamyat-vazhki-pitannya/2399-dmitro-titarenko-vrag-vnov-vstupil-na-nashu-zemlyu-velika-vitchiznyana-ii-svitova-vijna-v-polititsi-pam-yati-na-teritoriji-samoproholoshenoi-dnr-2014-2016-rr> [Accessed: 21st May 2024].
- Ukaz Prezidiuma Verkhovnoho Soveta SSSR ot 11 marta 1985 goda «O nagrazhdenii ordenom Otechestvennoy Voyny aktivnykh uchastnikov Velikoy Otechestvennoy voyny 1941–1945 godov» [Decree of the Presidium of the Supreme Council of the USSR of March 11, 1985 «On awarding the Order of the Patriotic War to active participants in the Great Patriotic War of 1941–1945»]. [Online] Available from: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data02/tex12650.htm> [Accessed: 21st May 2024].
- Ukaz Prezydenta, 1998, Ukaz Prezydenta Ukrainy №198/98 vid 18.03.1998 «Pro nahorodzhennya medallyu Zhukova hromadyan Ukrainy» [Decree of the President of Ukraine No. 198/98 dated 18.03.1998 «On Awarding the Zhukov Medal to Citizens of Ukraine»]. [Online] Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198/98#Text> [Accessed: 21st May 2024].
- Ukaz Prezydenta, 1999a, Ukaz Prezydenta Ukrainy №1299/99 vid 8 zhovtnya 1999 roku «Pro vstanovlennya vidznaky Prezydenta Ukrainy – medali 'Zakhysnyku Vitchyzny'» [Decree of the President of Ukraine No. 1299/99 dated October 8, 1999 «On the establishment of the award of the President of Ukraine – the medal «To Defender of the Fatherland»]. [Online] Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1299/99/ed19991008#Text> [Accessed: 21st May 2024].
- Ukaz Prezydenta, 1999b, Ukaz Prezydenta Ukrainy №1329/99 vid 14 zhovtnya 1999 roku «Pro nahorodzhennya vidznakamy Prezydenta Ukrainy veteraniv Velykoyi Vitchyznyanoyi viyny 1941–1945 rokiv» [Decree of the President of Ukraine No. 1329/99 dated October 14, 1999 «On Awarding the Presidential awards to Veterans of the Great Patriotic War of 1941–1945»]. [Online] Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1329/99/ed19991014#Text> [Accessed: 21st May 2024].
- Ukaz Prezydenta, 2005, Ukaz Prezydenta Ukrainy №290/2005 vid 21 lyutoho 2005 roku «Pro nahorodzhennya yuvileynoyu medallyu '60 let Pobedy v Velikoy Otechestvennoy voyne 1941–1945 gg.'» [Decree of the President of Ukraine No. 290/2005 of February 21, 2005 «On Awarding the Jubilee Medal «60 years of Victory in the Great Patriotic War of 1941–1945»]. [Online] Available

from: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=290/2005#Text> [Accessed: 21st May 2024].

Ukaz Prezydenta, 2009, Ukaz Prezydenta Ukrainy №190/2009 vid 26 bereznia 2009 roku «Pro nahorodzhennya yuvileynoyu medallyu '65 let Pobedy v Velikoy Otechestvennoy voyne 1941–1945 gg.'» [Decree of the President of Ukraine No. 190/2009 of March 26, 2009 «On Awarding the Jubilee Medal «65 years of Victory in the Great Patriotic War of 1941–1945»]. [Online] Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=190/2009#Text> [Accessed: 21st May 2024].

Ukaz Prezydenta, 2014, Ukaz Prezydenta Ukrainy № 829/2014 vid 28 zhovtnya 2014 roku «Pro vstanovlennya vidznaky Prezydenta Ukrainy – medali '70 rokiv vyzvolennya Ukrainy vid fashyst-s'kykh zaharbnykiv'» [Decree of the President of Ukraine No. 829/2014 dated October 28, 2014 «On establishing the award of the President of Ukraine – the medal '70 Years of Liberation of Ukraine From Fascist Invaders'»]. [Online] Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/829/2014#Text> [Accessed: 21st May 2024].

Ukaz Prezydenta, 2015a, Ukaz Prezydenta Ukrainy № 40/2015 vid 30 sichnya 2015 roku «Pro medal' 'Zakhysnyku Vitchyzny'» [Decree of the President of Ukraine No. 40/2015 dated January 30, 2015 «On the Medal 'To Defender of the Fatherland'»]. [Online] Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/41/2015#Text> [Accessed: 21st May 2024].

Ukaz Prezydenta, 2015b, Ukaz Prezydenta Ukrainy № 249/2015 vid 29 kvitnya 2015 roku «Pro vstanovlennya vidznaky Prezydenta Ukrainy – yuvileynoyi medali '70 rokiv Peremohy nad natsyzmom'» [Decree of the President of Ukraine No. 249/2015 dated April 29, 2015 «On the establishment of the award of the President of Ukraine – the Jubilee Medal '70 Years of Victory Over Nazism'»]. [Online] Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/2015#Text> [Accessed: 21st May 2024].

UKRAYINET'S O., 2023, *Chomu meni imponuye ideya Baby z Mechem* [Why I like the idea of Baba with a Sword]. [Online] Available from: https://beztabu.net/chomu-meni-imponuye-ideya-babi-z-mechem_n76048 [Accessed: 21st May 2024].

Unian, 2014, *Kyyivs'ka «Bat'kivshchyna-maty» u Den' Konstytutsiyi stala syn'o-zhovtoyu* [Kyiv «Motherland» Monument became blue-yellow on Constitution Day]. [Online] Available from: <https://www.unian.ua/multimedia/photo/895-kievskaya-rodina-mat-v-den-konstitutsii-stala-sine-jeltoy.html> [Accessed: 21st May 2024].

Unn, 2022, *U Kyievi «Bat'kivshchynu-maty» pidsvityly kol'oramy ukrayins'koho prapora* [In Kyiv, the «Motherland» was illuminated with the colors of the Ukrainian flag]. [Online] Available from: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1975964-u-kyievi-batkivschynu-mati-pidsvitili-kolorami-ukrayinskogo-prapora> [Accessed: 21st May 2024].

VONS R., 2023, *Nardep V'yatrovych vyslovyvsya za znyshchennya monumenta «Bat'kivshchyny-Materi»* [MP Viatrovych calls for the destruction of the Motherland monument]. [Online] Available from: <https://glavcom.ua/kyiv/news/nardep-vjatrovich-proponuje-znishchiti-monument-batkivshchini-materi-954448.html> [Accessed: 21st May 2024].

YURCHUK Y., 2017, Global symbols and local meanings: the 'Day of Victory' after Euromaidan. In *Transnational Ukraine? Networks and Ties That Influence Contemporary Ukraine* / ed. by Beichelt T. and Worschech S. Stuttgart: Ibidem-Verlag, 89–111.

Zakon Ukrainy, 1994, *Zakon Ukrainy «Pro status veteraniv viyny, harantiyi yikh sotsial'noho zakhystu»* (Redaktsiya vid 01.02.1994) [Law of Ukraine «On the status of war veterans, guarantees of their social protection» (Editorial dated 02.01.1994)]. [Online] Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12/ed19940512#Text> [Accessed: 21st May 2024].

Zakon Ukrainy, 2016, *Zakon Ukrainy vid 16 travnya 2017 roku № 2031-VIII «Pro vnesennya zminy do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennya shchodo zaborony vyhotovlennya ta propahandy heorhiyivs'koyi (hvardiys'koyi) strichky»* [Law of Ukraine dated May 16, 2017 No. 2031-VIII «On Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses Regarding the Prohibition

of the Production and Propaganda of St. George's (Guards) Ribbon»]. [Online] Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2031-19#Text> [Accessed: 21st May 2024].

ZHURZHENKO T., 2015, *Russia's never-ending war against «fascism». Memory politics in the Russian-Ukrainian conflict*. [Online] Available from: <https://www.eurozine.com/russias-never-ending-war-against-fascism/#> [Accessed: 21st May 2024].

Один ветеранський знак на дві війни: апропріація комеморативного спадку «Великої Вітчизняної» в умовах сучасної російсько-української війни

Дослідження, сконцентроване на випадку офіційного нагрудного знаку «Ветеран війни», запровадженого у 1994 р., має **на меті** розкрити процес символічної апропріації спадку «Великої Вітчизняної війни» для комеморації сучасної російсько-української війни.

Методи. Робота підготована на стику історії та соціальної антропології і належить до напрямку студій пам'яті. Спираючись на запропонований П'єром Нора концепт місць пам'яті, у статті демонструється, як при позірній беззмінності або лише частковій модифікації може змінюватися їхнє сприйняття. У статті у контексті політики пам'яті щодо Другої світової війни простежується становлення української системи відзнак для ветеранів війни, з фокусом на їхньому дизайні. Для розгляду як дизайну відзнак, так і текстових їхніх описів у офіційних актах використовувалися елементи методів візуального аналізу та дискурс аналізу. Джерельною базою дослідження, окрім власне предметів фалеристики, стали законодавчі акти та документація українських органів влади, що стосувалися ювілейних нагород та повідомлення українських інформаційних агенцій, які фіксували ситуацію довкола монументу «Батьківщина-мати».

Результати. Запроваджений у 1994 р. нагрудний знак «Ветеран війни», передбачений для всіх осіб із статусом «учасник бойових дій», центральним елементом дизайну мав радянський монумент «Батьківщина-мати», візуально відсилаючи до традиції комеморації Другої світової війни та її ветеранів. З 2014 р., цей знак стали отримувати учасники АТО/ООС, а з 2022 р. – учасники повномасштабної російсько-української війни. Тим не менш, його дизайн не зазнав змін. Натомість відбулося переозначення центрального елементу його дизайну – і радянський монумент «Батьківщина-мати» фактично став одним із візуальних символів українського спротиву російській агресії. Символічна апропріація була закріплена фізичними змінами самого монументу – заміною радянського гербу на ньому на український. Таким чином змінюється і прочитання ветеранського знаку – зображення на якому вже не сприймається недоречністю при отриманні його сучасними комбатантами.

Висновки. Випадок з нагрудним знаком «Ветеран війни» демонструє нам можливість і шляхи «привласнення» комеморативної спадщини «Великої Вітчизняної війни» в ході нинішньої російсько-української війни.

Ключові слова: комеморація, фалеристика, студії пам'яті, Друга Світова війна, Велика Вітчизняна війна, російсько-українська війна, медаль, нагрудний знак.

Denys Shatalov, Candidate of Historical Sciences, 2023/2024 Sustaining Ukrainian Scholarship Fellow at the Centre for Advanced Studies Sofia.

Денис Шаталов, кандидат історичних наук, стипендіат 2023/2024 років програми Sustaining Ukrainian Scholarship у Centre for Advanced Studies Sofia.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0334-5525>

Received: 05-03-2024

Advance Access Published: May, 2024